

Snježana Kordić
Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Konverzacijske implikature

U ovom se radu opisuju *konverzacijske implikature*: njihovo nastajanje, karakteristike, vrste te njihova uloga u osvjetljavanju odnosa između semantike i pragmatike.

Uvod¹

Otkako je Henry Paul Grice 1967. g. uveo termin *konverzacijskih implikatura* (KI) i dao ključne sugestije o njima, nastao je veći broj znanstvenih radova koji pristupaju »dosezanju« jezičnog značenja upravo pomoću KI.² Takav pristup je u prilog tezi da značenje ne može sveobuhvatno »dosegnuti« *semantika*, lingvistička disciplina koja proučava jezično značenje samo po sebi i za sebe, a da joj se ne pridruži u tom proučavanju i *pragmatika*, lingvistička disciplina koja proučava kako se značenje interpretira u određenoj komunikacijskoj situaciji u odnosu na namjere i uloge govornika i slušatelja (te stoga ubraja KI među svoje osnovne teme).

KI su jezična pojava kada izričaj prenosi pored doslovnog, konvencionalnog značenja (takvo značenje je predmet proučavanja semantike) i drugo značenje, koje nije direktno izraženo izričajem, a ovisno je o doslovnom značenju, o kontekstu, o ciljevima, namjeri govornika i interpretaciji slušatelja (takvo značenje je predmet proučavanja pragmatike). Zato ćemo ovaj osvrt na KI započeti naznačivanjem odnosa između semantike i pragmatike i moguće uloge KI u njemu, zatim prijeći na principe koji proizvode KI, načine izvođenja KI, karakteristike i vrste KI, njihovu ulogu u objašnjavanju indirektnih govornih akata, te izvući zaključke o važnosti KI i postaviti pitanja kojima KI zahtijevaju daljnju pažnju i proučavanje.

1 Tekst je skraćena verzija predavanja *Conversational Implicature* koje je autorica održala na međunarodnom seminaru *Pragmatics in Conversation* (Dubrovnik, 24. VI–6. VII.1990)

2 Grice 1975, *passim*, Leech³1985a, *passim*

Odnos semantike i pragmatike

Shvaćanje da jezik treba proučavati samo kao apstraktni formalni sistem, zapostavljajući pritom upotrebu jezika, u skladu s distinkcijom *langue/parole* (Saussure) i distinkcijom *competence/performance* (Chomsky) prevladava se zadnjih desetljeća. Naglašava se sve više da cjelina jezične pojave (Saussureova *langage*) u sebi obuhvaća i upotrebu apstraktnog jezičnog sistema, pa je proučavanje upotrebe jezika (pragmatika) komplementarno s proučavanjem jezika samog po sebi kao formalnog sistema (gramatika). Takav, komplementaristički pristup zastupa Geoffrey Leech te semantiku, kao dio gramatike, i pragmatiku smatra komplementarnim domenama unutar lingvistike.³ Semantika objašnjava *sense* izričaja (=njegovo konceptualno ili logičko ili konvencionalno značenje), a semantika zajedno s pragmatikom objašnjava *force* izričaja (=ilokucijska snaga izričaja). Često postoji raskorak između *sense* i *force*, a što je taj raskorak veći, veće je i uključivanje pragmatike s njezinim objašnjenjima:

A: »Da li je to tvoj kaput na podu?«

(iz Leech ²1985 : 331)

U primjeru A jasno je da ono što govornik doslovno (semantika »doseže« to značenje) kaže nije ujedno i sve ono što namjerava (tu se pridružuje pragmatika u »dosezanju« značenja) tim izričajem da prenese slušatelju. Ako zamislimo komunikacijsku situaciju u kojoj npr. majka pita dijete A, to nije samo zahtjev za informacijom, već u sebi implicira širi sadržaj: »Ako je to tvoj kaput na podu, ja sam nezadovoljna što si ga ostavio tu, i hoću da ga odneseš.« U ovom slučaju izričaj je direktno, semantički (kao tip rečenice) pitanje, a indirektno, pragmatički je zapovijed. Takva pojava u kojoj se osnovnom, konceptualnom značenju (*sense*) nekog izričaja u određenom kontekstu komunikacijske situacije i s određenim namjerama govornika pridružuje dodatno značenje, koje postaje glavno, naziva se *konverzacijska implikatura*. Premda KI zbog ovisnosti o govornikovoj namjeri, kontekstu pripada među pragmatičke pojave, ovisna je i o semantici. Da bi se došlo do pragmatičke interpretacije značenja, potrebno je prethodno poznavati semantičku interpretaciju značenja te njoj pridodati govornikovu namjeru, kontekst, upućivanje na akciju. Drugim riječima, moramo prvo odgovoriti na semantičko pitanje »Što X znači?« da bismo došli do odgovora na pragmatičko pitanje »Što se htjelo X-om reći?«. ⁴ Sa svoje pak strane pragmatika nadopunjava semantiku time što pruža odgovor na pitanje kako se može reći više nego što se doslovno reklo, kako slušatelj uspijeva interpretirati sadržaj koji nije »izrečen«, tj. kako nastaju konverzacijske implikature. Premda takvi slučajevi raskoraka između *sense* i *force* izgledaju nesistematični pa se veza između *sense* i *force* može činiti neizmjereno raznovrsna ovisno o kontekstu, Grice je pokazao da je moguće izdvojiti principe koji je kontroliraju, principe koji proizvode KI.

3 Leech ³1985a, *passim*

4 cf. Leech ³1985a:5–10

Principi koji proizvode konverzacijske implikature

Pri objašnjavanju KI nezaobilazno sredstvo je *kooperativni princip* koji je imenovao i razradio Grice.⁵ Krenuvši od općih crta razgovora – razgovori se ne sastoje od niza nepovezanih primjedbi niti bi bilo racionalno da je tako; razgovori su zajednički napor sudionika i sugovornici u svakom trenutku razgovora vide neki zajednički cilj kojem je razgovor upravljen, ili vide barem zajednički prihvatljiv pravac razgovora – Grice je zaključio da je razgovor posebna vrsta racionalnog ponašanja sa svrhom postizanja nekog cilja. Sudionici se u konverzaciji ponašaju kooperativno i pretpostavljaju da su im sugovornici također kooperativni, tj. da doprinose konverzaciji kako zahtijevaju prihvaćeni ciljevi i pravci govorne razmjene u kojoj sudjeluju u datom trenutku. Plod ovakvog kooperativnog principa (konvencije kojoj se sudionici razgovora pokoravaju) jesu određene kategorije sa svojim maksimumima kao smjernicama koje podupiru djelotvornost kooperativne upotrebe jezika. Ne smatrajući da daje dovršen popis kategorija i maksimuma, Grice je naveo sljedeće.⁶

1. kategorija kvantitete s maksimumima
 - 1.1. doprinos razgovoru neka bude što informativniji (za cilj tog razgovora),
 - 1.2. doprinos neka ne bude informativniji nego što je potrebno,
2. kategorija kvalitete s maksimumima
 - 2.1. ne kaži ono za što misliš da je neistinito,
 - 2.2. ne kaži ono za što nemaš odgovarajuće dokaze,
3. kategorija relacije s maksimumom: doprinos razgovoru neka bude relevantan,
4. kategorija modaliteta (načina), koja se razlikuje od prethodnih time što se ne odnosi na sadržaj onog što se govori, već na to kako da se govori; obuhvaća supermaksimu koja traži da doprinos razgovoru bude jasan, i maksime
 - 4.1. izbjegavaj nejasne izraze,
 - 4.2. izbjegavaj dvosmislenost,
 - 4.3. budi kratak (izbjegavaj nepotrebno fraziranje),
 - 4.4. govori metodički po redu.

Maksime se razlikuju od jezičnih pravila jer se primjenjuju varijabilno ovisno o kontekstu jezične upotrebe, primjenjuju se u različitom stupnju, mogu doći u konflikt jedna s drugom, mogu biti prekršene a da se ne porekne istovrsna aktivnost koju one kontroliraju.⁷ Među maksimumima vlada hijerarhijski red – maksimuma kvalitete prevagne nad ostalima:

A: »Kroz koje mjesto sada prolazimo?«

B: »Neko, u blizini Münchena.«

5 Grice 1975, *passim*

6 Grice 1975:41–58

7 cf. Leech ³1985a:8

U svom odgovoru B se nije držao maksime kvantitete, tj. nije dao onu količinu informacija koju je u datoj komunikacijskoj situaciji (vožnja auto–putom, razgovor suputnika u autobusu) A tražio od njega. Možemo pretpostaviti da to nije učinio ili zato što je nekooperativan, ili, vjerojatnija pretpostavka, zato što ne zna precizniji odgovor pa da ne bi prekršio maksimu kvalitete govoreći nešto za što ni sam nije siguran da je istina (a da bi ipak ostao kooperativan) daje približan odgovor kojim nije u potpunosti zadovoljena maksima kvantitete, ali zato jest maksima kvalitete. Svojim odgovorom B je i implicirao da ne zna naziv mjesta kroz koje prolaze.

Grice je razradio kooperativni princip, a Leech je naglasio da je kooperativni princip samo jedan u nizu principa kojima se ljudi rukovode u (ne)verbalnim razmjenama. Leech je više pažnje posvetio *principu pristojnosti* i njegovim maksimama takta, velikodušnosti, odobravanja, skromnosti i simpatije.⁸ Dok je funkcija kooperativnog principa da osigura da ono što je rečeno zaista doprinosi pretpostavljenom ilokucijskom cilju, funkcija komplementarnog mu principa pristojnosti jest održavanje društvene ravnoteže i prijateljskog odnosa koji pružaju mogućnost uzimanja za sigurno da sugovornici uistinu primjenjuju kooperativni princip. Princip pristojnosti nekad prevagne i nad maksimumom kvalitete – u slučajevima kada se kaže laž iz pristojnosti, npr. kada B smatra da je najuljudniji način za odbijanje poziva slagati da već ima ugovorenu obavezu:

A: »Hoćeš li doći večeras k meni na zabavu?«

B: »Vrlo rado, ali već sam se dogovorila za kazalište.«

B je svojim odgovorom indirektno rekla da neće doći, a princip pristojnosti je odgovor na pitanje zašto je to učinila indirektno. Indirektni način izricanja je bitna karakteristika *principa ironije* koji omogućava govorniku da indirektno bude nepristojan dok naizgled, direktno djeluje pristojan. Grice nije tretirao ironiju kao princip, dok Leech to čini iako princip ironije smatra »principom drugog reda«.⁹

Nastajanje i izvođenje konverzacijskih implikatura

Lingvistika se bavi navedenim principima i maksimama zato što oni proizvode zaključke izvan semantičkog sadržaja rečenice, tj. proizvode KI. Pri izvođenju KI nije dovoljno poznavati samo semantički sadržaj (*sense*) već se nužno uzimaju u obzir i posebne pretpostavke o kooperativnoj prirodi uobičajene govorne razmjene. Na dva načina, ovisno o odnosu koji govornik zauzima prema maksimama, nastaju KI:

1. ako se govornik drži maksima na potpuno direktan način, nastaju *standardne implikature* (termin Levinsonov):

A: »Pada kiša!«

B: »U predsoblju je kišobran.«

Na A–ovu informaciju B je uzvratio informacijom kojom se drži maksime relacije, pokazuje da je kooperativno prihvatio A–ov cilj (pronaći način da se

8 Leech ³1985a, *passim*

9 detaljnije o principima u Leech ³1985a, *passim*

zaštiti od kiše), pridržava se maksime kvantitete količinom informacija koju je pružio, može se pretpostaviti da se pridržava i maksime kvalitete, kao i maksime načina jer je na jasan način implicirao A–u, bez suvišnih riječi (princip manjeg napora, maksima kvantitete) da uzme kišobran koji se nalazi u predsoblju.

2. govornik namjerno i očito krši maksimu. U takvom slučaju, kad se pretpostavlja da je govornik sposoban da se pridržava jedne maksime, i to tako da ne krši drugu maksimu, kad se pretpostavlja da govornik kršenjem maksime ne pokušava navesti na krivi put, a pored svega je očito da je prekršio jednu maksimu, sugovornik sebi postavlja pitanje: kako se može govornikov iskaz uskladiti s pretpostavkom da se govornik općenito držao kooperativnog principa. U ovakvoj situaciji se karakteristično javlja KI i, kada se na ovaj način dođe do KI, onda se za maksimu kaže da je iskorištena, tj. prekršena s namjerom da se dođe do KI:

A: »Kako napreduje tvoja vožnja?«

B: »Zar ne čitaš 'crnu kroniku'?«

Na pitanje upućeno polazniku auto–škole A je dobio odgovor koji na prvi pogled krši maksimu relacije. A može zaključiti da je B ili nekooperativan ili da želi prenijeti nešto drugo izvan doslovnog značenja izričaja. Budući da A pretpostavlja da je B kooperativan sugovornik, pokušava otkriti značenje B–ovog odgovora koje bi na nekom dubljem nivou potvrdilo B–ovu kooperativnost. Znajući što je »crna kronika«, i znajući da je B početnik u vožnji, i znajući da B zna da A sve to zna i da B pretpostavlja da će A, suočen s otvorenim kršenjem maksime relacije, potražiti drugo, preneseno značenje odgovora, A može zaključiti da je B htio reći kako mu je kao početniku uzbudljivo i da se uz to pridržavao principa pristojnosti razveseljavajući sugovornika pravljennjem šale na vlastiti račun. Ovakva izvođenja KI su bazirana na velikoj snazi pretpostavke o kooperaciji: ako netko očito skreće od ponašanja prema maksimama, tj. krši maksimu na razini onog što je doslovno rečeno, tada se njegov izričaj još uvijek čita kao dubinski kooperativan, tj. kooperativan na razini onog što se implicira, ako je to ikako moguće. Opći uzorak izvođenja KI može se opisati ovako:

- govornik je rekao *a*,
- nema razloga da se misli kako se govornik ne pridržava maksima ili barem kooperativnog principa,
- da bi govornik rekao *a* i zaista se držao maksima ili kooperativnog principa, govornik je morao misliti na *b*,
- govornik mora znati da je obostrano znanje da će se *b* morati pretpostaviti ako se smatra da se govornik ponašao kooperativno,
- govornik nije učinio ništa da slušatelja spriječi da misli *b*,
- zato se može zaključiti da je govornik namjeravao da slušatelj misli *b*, i u govorenju *a*, a on je implicirao *b*.¹⁰

10 cf. Levinson ²1984:113–4, Grice 1975:46–50

Da bi izveo zaključak o KI, slušalac mora:

- poznavati konvencionalno značenje riječi koje su upotrijebljene,
- pretpostavljati da se govornik drži kooperativnog principa i njegovih maksima i da pretpostavlja da i slušalac to pretpostavlja,
- poznavati jezični ili bilo koji drugi kontekst iskaza,
- posjedovati relevantnu pozadinu znanja,
- pretpostavljati da su prethodno nabrojani elementi dostupni obojici sudionika razgovora i da oba sudionika razgovora znaju ili pretpostavljaju da je to tako.¹¹

Budući da se veza između *sense* (=semantička reprezentacija) i *force* (=skup implikatura) izvodi na bazi prethodno navedenog, znači da njeno izvođenje nije arbitrarno već racionalno rukovođeno principima.

Karakteristike i vrste implikatura

Grice je formulirao karakteristike konverzacijskih implikatura koje ih razlikuju od drugih vrsta semantičkih i pragmatičkih zaključaka:

- ovise o prepoznavanju kooperativnog principa i njegovih maksima,
- nisu dio konvencionalnog značenja leksičkih jedinica jer njihova interpretacija ovisi o prethodnom razumijevanju konvencionalnog značenja rečenice,
- implikatura izričaja nije jedino moguća interpretacija tog izričaja; izraz s jednim značenjem može proizvesti različite implikature u različitim prilikama,
- proračunljive su, mogu se razraditi: može se argumentima točno pokazati kako od doslovnog značenja izričaja s jedne strane, kooperativnog principa i maksima s druge, proizlazi slušateljevo zaključivanje koje čuva pretpostavku kooperativnosti,
- poništive su: interpretacija koja nije dio konvencionalnog značenja izričaja može biti jasno negirana bez kontradikcije,
- nisu odjeljive: povezane su sa semantičkim sadržajem rečenog, a ne s jezičnom formom i zato se ne mogu odijeliti od izričaja jednostavnom zamjenom riječi sinonimom (jedna druga pragmatička implikacija je povezanija s formom nego sa sadržajem rečenog – to su *presupozicije*, koje su odvojive, samostalne).¹²

Međutim, diskutabilna je praktična primjenljivost ovih karakteristika KI jer se pomoću njih ne mogu uvijek jasno razlikovati KI od *konvencionalnih*

11 cf. Grice 1975:45–49, Levinson ²1984:113

12 cf. Kempson ⁴1984:70–2, Levinson ²1984:119–22, Grice 1975:50–8

implikatura.¹³ Konvencionalne implikature, za razliku od konverzacijskih, proizlaze iz samog semantičkog sadržaja izričaja, iz stabilnog *sense*:

A: »Marijana se igra s nekim psom.«

Izričaj A konvencionalno implicira da »neki« pas nije Marijanin pas. U iskazima u kojima je upotrijebljen oblik riječi »neki« redovito se podrazumijeva da taj »neki« nije njezin, da se ne veže stalno uz X-a. Dakle, kad upotreba određenog oblika riječi u nekom iskazu, a da nema posebnih okolnosti, normalno sadrži određenu implikaturu, takva implikatura je konvencionalna.

Nastanak *konverzacijske implikature* uzrokuju, pored semantičkog sadržaja, i maksime, kontekst i cilj govorne komunikacije. Za konverzacijske implikature može se reći da sačinjavaju neku vrstu pragmatičke presvlake jezgrenog semantičkog sadržaja.

Za razliku od konvencionalnih implikatura, *partikularizirane* KI, osim što su ovisne o sadržaju izričaja i principima, ovisne su i o kontekstu, npr.:

A: »Profesorica je danas zadovoljna.«

može implicirati: »Učenici su pokazali da dobro vladaju gradivom.«, ali može implicirati i: »Bila je povišica plaće.«

Premda je bitno svojstvo KI nekonvencionalnost njihova sadržaja, može doći do konvencionaliziranja njihove upotrebe, a time i do konvencionaliziranja njihovog značenja, npr. u slučajevima kad metafora s vremenom postane idiom.¹⁴ Konvencionalizacija pravila konverzacije uzrokuje konvencionalizaciju nekih shema za implikature. Jedna shema implikatura su slučajevi kada se prigovara mudrosti ponuđenog pravca akcije raspitivanjem za mentalno zdravlje onoga koji sugerira taj pravac:

A: »Jesi li lud?«

A: »Jesi li izgubio razum?«

(iz Morgan 1978:277)

Konverzacijske implikature kao indirektni govorni akti

Konvencionalizacija je prisutna i u upotrebi KI kao indirektnih govornih akata. Uobičajen je način indirektnog zahtjeva, u skladu s maksimama i principima:

A: »Možeš li mi trenutak pridržati knjige?«

Indirektni govorni akti se mogu razraditi kao KI:

A: »Oprostite, ali ovo je vagon za nepušače.«

B: (gasi cigaretu ili izlazi iz tog vagona)

B je svjestan da A takvom informacijom ne namjerava započinjati konverzaciju i da je ta informacija irelevantna za konverzaciju (maksima relacije). Budući da je A pristupio kooperativno, u skladu s principom pristojnosti, B pokušava otkriti relevantniju, manje direktnu interpretaciju te informacije. Ona je relevantna ako A želi da B učini nešto što je u njegovoj moći: ugasi cigaretu ili izađe iz vagona za nepušače. B shvaća da se A držao principa

13 opširnije o tome u Sadock 1978:281–97, Levinson ²1984:165–6

14 opširnije u Sadock 1978:286–7, Levinson ²1984:165–6

pristojnosti za upozoravanje i postavljanje zahtjeva i da je A pretpostavljao da će se i B držati principa pristojnosti i kooperativnosti i stoga razumjeti da je A–ova informacija precizan i jasan način (princip pristojnosti, maksima kvantitete, maksima načina) da B–a navede na određene postupke. Iz svega proizlazi zaključak da je A izrekao informaciju s namjerom da B učini ono što se od njega indirektno zahtijeva.

U ovakvim slučajevima vidljiva je važnost uloga i *sense* i *force* te njihovo međusobno nadopunjavanje u kompletiranju značenja i postizanju govornikova cilja. Očita je važnost KI i tehnike njihove razrade pomoću principa i maksima jer mogu djelomično objasniti racionalnim argumentima kako govornik nekog jezika upotrebljava rečenice da bi prenio poruku izvan semantičkog sadržaja upotrijebljene rečenice i njome postigao svoj ilokucijski cilj.]]!15]]

Naravno, postoje i slučajevi kada adresat ne shvati drugo, preneseno značenje ili ne shvati ilokucijski cilj koji govornik želi postići implikaturom, ili jednostavno ne prihvati govornikov cilj, postupi nekooperativno:

A: »Zašto gori svjetlo u kupaonici?«

B: »Zato što je upaljeno.«

Zaključak

Konverzacijske implikature su ilustracija prirode i snage pragmatičkog objašnjenja jezičnog fenomena. Premda se izvor zaključivanja o implikaturama nalazi izvan jezične organizacije, u općim principima za kooperativnu interakciju, ti principi utječu i na strukturu jezika. Tako KI postavljaju ograničenja mogućih leksičkih jedinica u prirodnom jeziku, djeluju na sintaktičku strukturu izričaja, pokazuju utjecaj na jezične promjene i sl. Odnos KI i jezične strukture jest pitanje još otvoreno za istraživanja.]]!16]]

Važnost KI je u tome što premošćuju raskorak između semantičkog značenja (*sense*) i pragmatičkog značenja (*force*), dodajući objašnjenje toga kako je moguće da izričaj prenese više značenja nego što je doslovno »rečeno«.

U slučaju jezičnih partikula npr., gdje je sama semantika imala poteškoće s opisivanjem njihova značenja, uvelike je pojednostavljena semantička deskripcija upućivanjem na pragmatičke mehanizme koji proizvode implikature. Prevladala se opasnost od beskonačne kontekstom uzrokovane semantičke raznolikosti pojedinog jezičnog elementa (te stoga nedostupne deskripciji) zaključkom da izričaji prirodnog jezika teže za jasnim, stabilnim i jedinstvenim značenjem (*sense*), ali da ta stabilna semantička jezgra često ima nestabilnu, ovisnu o kontekstu pragmatičku presvlaku, tj. skup implikatura. Objašnjavanjem implikatura principima koji ih proizvode, unosi se donekle sistematičnost i u tu, na prvi pogled, nesistematičnu pragmatičku presvlaku. Principi koji proizvode implikature imaju veoma obuhvatnu eks-

15 implikature kao indirektni govorni akti opširnije u Leech ²1985b:334–9, Levinson ²1984:226–84, Leech ³1985a, *passim*

16 cf. Levinson ²1984:97–166

planatornu snagu – nekoliko osnovnih principa omogućava objašnjavanje velikog broja prividno nepovezanih činjenica.¹⁷ Sadock principima čak zamjera preobuhvatnost: različiti zaključci se mogu takvim načinom objašnjavanja svrstati pod implikature, a to teže je razlučiti konverzacijske implikature od ostalih tipova zaključaka (Sadock je osporio velikim dijelom primjenljivost karakteristika KI za test u praksi).¹⁸ Pitanje prikladne metodologije stoga je još uvijek otvoreno. Pažnju zahtijeva i pojava konvencionalizacije KI: kako se događa taj proces, je li postepen ili u određenom trenutku implikatura poprima konvencionalno značenje, kolika je primjenljivost u ispitivanju konvencionalizacije KI Morganove distinkcije *konvencija jezika/konvencija upotrebe jezika?*¹⁹ Pitanje utjecaja KI na sintaktičke i semantičke promjene te općenito utjecaj KI na sintaktičku strukturu jezika još je jedno u nizu pitanja kojima se upravlja pozornost na bitnu ulogu KI u opisivanju i objašnjavanju jezičnog fenomena.

Literatura

- Austin, 1962. – J.L.Austin, *How to Do Things with Words*, Cambridge, Mass: Harvard U.P.
- Brown, Levinson, 1978. – P.Brown, S. Levinson, »Universals in language usage: politeness phenomena«, in E.N.Goody (ed.), *Questions and Politeness: Strategies in Social Interaction*, Cambridge: Cambridge U.P., 56–289.
- Gazdar, 1979. – G.Gazdar, *Pragmatics: Implicature, Presupposition and Logical Form*, New York: Academic Press.
- Gordon, Lakoff, 1971. – D.Gordon, G.Lakoff, »Conversational postulates«, in *Papers from the Seventh Regional Meeting, Chicago Linguistic Society*, Chicago: Chicago Linguistic Society, 63–84.
- Grice, 1975. – H.P.Grice, »Logic and Conversation«, in P.Cole, J.L.Morgan (ed.), *Syntax and Semantics*, Vol 3: *Speech Acts*, New York: Academic Press, 41–58.
- Grice, 1978. – H.P.Grice, »Further Notes on Logic and Conversation«, in P.Cole (ed.) *Syntax and Semantics*, Vol.9: *Pragmatics*, New York: Academic Press, 113–29.
- Grice, 1981. – H.P.Grice, »Presupposition and conversational implicature«, in P.Cole (ed.), *Radical Pragmatics*, New York: Academic Press, 183–98.
- Handlung*, 1979. – *Handlung, Kommunikation, Bedeutung*, (ed.), G.Meggle, Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Harnish, 1976. – R.M.Harnish, »Logical form and implicature«, in T.G.Bever, J.Katz, D.Langendoen (ed.), *An Integrated Theory of Linguistic Ability*, New York: Thomas Y.Crowell, 313–92.
- Keenan, 1976. – E.O.Keenan, »The universality of conversational postulates«, *Language in Society*, 5, 67–80.
- Kempson,⁴1984. – *Semantic Theory*, Cambridge Textbooks in Linguistics, 68–73.
- Kordić, 1990. – S. Kordić, »Filozofija jezika i pragmatika«, *Revija*, 7, 97–101.
- Leech,³1985a. – G.N.Leech, *Principles of Pragmatics*, London and New York: Longman.
- Leech,²1985b. – G.N.Leech, *Semantics, The Study of Meaning*, Penguin Books.
- Levinson,²1984. – S.Levinson, *Pragmatics*, Cambridge: Cambridge University Press.

17 cf. Levinson²1984:100

18 opširnije u Sadock 1978:281–97

19 opširnije o Morganovoj distinkciji u Morgan 1978:261–80

- Kontekst, 1987. – *Kontekst i značenje* (ured. N. Mišćević, M. Potrč), Rijeka: Izdavački centar Rijeka.
- Morgan, 1978. – J.L.Morgan, »Two Types of Convention in Indirect Speech Acts«, in P.Cole (ed.), *Syntax and Semantics*, Vol. 9: *Pragmatics*, New York: Academic Press, 261–80.
- Sadock, 1978. – J.M.Sadock, »On Testing for Conversational Implicature«, in P.Cole (ed.), *Syntax and Semantics*, Vol. 9: *Pragmatics*, New York: Academic Press, 281–97.
- Walker, 1975. – R.C.S.Walker, »Conversational Implicatures«, in S. Blackburn (ed.), *Meaning, Reference and Necessity*, Cambridge: Cambridge U. Press, 133–81.
- Wilson, Sperber, 1981. – D.Wilson, D.Sperber, »On Grice's theory of conversation« in P.Werth (ed.), *Conversation and Discourse: Structure and Interpretation*, London: Croom Helm, 152–77.
- Wright, 1975. – R.A.Wright, »Meaning and Conversational Implicature«, in P.Cole, J.Morgan (ed.), *Syntax and Semantics*, Vol. 3: *Speech Acts*, New York: Academic Press, 363–83.

Conversational Implicatures

The paper discusses the notion of *conversational implicatures* and their role in relation to semantics and pragmatics.